

PREDGOVOR (1922)

Člankom, ki so tu zbrani in izdani v knjižni obliki, nočemo prisojati večjega pomena, kakor bi jim šel posamezno. Večidel so nastali (razen člankov »Postvarenje in razredna zavest« in »Metodično o organizacijskem vprašanju«, ki sta bila napisana v času neprostovoljnega brezdolja nalašč za to zbirko, čeprav sta tudi ta članka imela za podlago priložnostna dela) sredi partijskega dela, kot poskusi, da bi avtor sebi in bralcu razjasnil teoretska vprašanja revolucionarnega gibanja. Četudi so bili zdaj — deloma — predelani, pa s tem ni odpravljen njihov značaj priložnostnih del. Če bi posamezne sestavke radikalno preoblikovali, bi to pomenilo izničiti njihovo, po mojem mnenju, pravilno jedro. Tako npr. v članku »Sprememba funkcije historičnega materializma« odzvanjajo tisti pretirani optimistični upi, ki so jih takrat mnogi med nami gojili o trajanju in hitrem poteku revolucije itn. Potemtakem bralec od teh člankov ne more pričakovati sistematične znanstvene popolnosti.

Vsekakor pa obstaja določena stvarna povezanost. Izraža jo tudi zaporedje člankov, zato jih je najbolje brati v tem vrstnem redu. Filozofsko nešolanim bralcem pa bi avtor seveda svetoval, naj članek o postvarenju najprej preskočijo in ga preberejo šele, ko bodo prebrali vso knjigo.

Tu je treba — za nekatere bralce nemara po nepotrebnem — z nekaj besedami pojasniti, zakaj na teh straneh namenjamo prikazu in interpretaciji nauka Roze Luxemburg in spoprijemu z njim toliko prostora. Ne le zato, ker mislim, da je bila Roza Luxemburg edina Marxova učenka, ki je tako v *stvarno-ekonomskem* kakor v *metodološko-ekonomskem* pomenu zares nadaljevala njegovo življenjsko delo, tako da se je *konkretno* navezovala na sedanje stanje družbenega razvoja. Pri tem smo seveda na teh straneh, kar je tudi naš namen, dali odločilno težo metodološki plati vprašanja. Nismo obravnavali stvarno-ekonomske pravilnosti ne teorije akumulacije ne Marxovih ekonomskih teorij, preiskovali smo jih zgolj glede na njihove metodološke predpostavke in posledice. Da se pisec z njimi strinja tudi stvarnovsebinsko, bo vsakemu bralcu tako in tako jasno. Ta vprašanja pa je bilo treba izčrpno obdelati tudi zato, ker je bila miselna usmeritev Roze Luxemburg — in je deloma še danes — teoretsko odločilna za mnoge neruske revolucionarne marksiste, zlasti v Nemčiji, in sicer tako po plodnih sklepanjih kot po napakah. Zares komunistično-revolucionarno,

marksistično stališče lahko tisti, ki je izhajal od tod, doseže le, če se kritično spoprime s teoretskim življenjskim delom Roze Luxemburg.

Če izberemo to pot, tedaj postanejo *metodično* odločilni Leninovi spisi in govori. Na teh straneh se ne bomo ukvarjali z Leninovim političnim življenjskim delom. A prav zaradi te zavestne enostranosti in omejitve naloge naj izrecno opozorim na to, kaj za razvoj marksizma pomeni Lenin kot *teoretik*. Izreden pomen Lenina kot politika danes mnogim zakriva njegovo vlogo kot teoretika. Aktualno-praktična teža njegovih posameznih izjav o danem trenutku je namreč zmeraj prevelika, da bi lahko vsem zmeraj ostalo jasno, da lahko tako učinkuje navsezadnje le ob predpostavki globine, veličine in plodnosti Lenina kot teoretika. To učinkovanje se opira na to, da je Lenin *praktično bistvo* marksizma dvignil do takšne jasnosti in konkretnosti, ki pred njim še nista bili doseženi; da je ta moment rešil iz skoraj popolne pozabe in nam je s tem *teoretskim dejanjem* spet dal v roke ključ za pravilno razumevanje marksistične metode.

Naloga je namreč v tem — to je naše temeljno prepričanje — da bistvo Marxove metode *pravilno razumemo* in pravilno uporabimo, ne pa da jo kakor koli »izboljšujemo«. Če na nekaterih mestih polemiziramo z nekaterimi Engelsovimi izjavami, tedaj to počnemo — kakor mora opaziti vsak razsoden bralec — v duhu celotnega sistema; saj avtor izhaja iz mnenja — naj je to pravilno ali napačno — da ob teh posameznih točkah zastopa proti Engelsu celo stališče ortodoksnega marksizma.

Če torej tu ohranjamo Marxov nauk, ne da bi se poskušali od njega odmakniti, ga izboljšati ali popravljati, če si tu ne postavljamo višje zahteve kot to, da *interpretiramo*, razlagamo Marxov nauk *v Marxovem smislu*, tedaj ta »ortodoksija« nikakor ne pomeni, da hočemo ohraniti, z besedami gospoda Strujeja, »estetsko integriteto« Marxovega sistema. Ravno narobe, njen cilj določa naziranje, da je bila v Marxovem nauku in metodi *končno* odkrita *pravilna metoda* spoznanja družbe in zgodovine. Ta metoda je po svojem najbolj notranjem bistvu historična. Zato se razume samo po sebi, da jo je treba nenehno uporabljati na njej sami, to pa je ena bistvenih točk pričujočih člankov. A to hkrati vključuje stvarno-vsebinsko stališče do aktualnih problemov sedanjosti, saj je v skladu s takšnim pojmovanjem marksistične metode njen najimenitnejši cilj *spoznanje sedanjosti*. Metodološka naravnost teh člankov je dovoljevala samo omejeno obravnavo konkretnih vprašanj sedanjosti. Zato hoče avtor na tem mestu pojasniti, da so po njegovem mnenju izkušnje revolucijskih let sijajno potrdile vse bistvene momente ortodoksno (torej komunistično) pojmovanega marksizma. Da vojna, kriza in revolucija, *vključno* s tako imenovanim počasnejšim razvojem revolucije in z novo ekonomsko politiko sovjetske Rusije, niso navrgli niti enega samega problema, ki ga ne bi bilo mogoče rešiti ravno s tako pojmovano dialektično metodo in *samo z njo*. Konkretni odgovori na posamezna praktična vprašanja ne sodijo v okvir teh člankov. Njihova naloga je omogočiti — nam — ovedenje Marxove metode in ustrezno osvetliti njeno neizčrpno plodnost za reševanje sicer nerešljivih problemov.

Temu namenu naj bi tudi rabili za nekatere bralce nemara prepogosti citati iz Marxovih in Engelsovih del. A vsaka navedba je hkrati interpretacija. In avtorju se zdi, da so nekatere — zelo bistvene — strani Marxove metode, ravno tiste, ki so prav odločilne za razumevanje metode v njeni stvarni in tudi

sistematični *povezanosti*, neupravičeno padle v pozabo in da je to otežilo, da, skorajda onemogočilo, razumevanje živega jedra te metode, *dialektike*.

Problema konkretne in zgodovinske dialektike pa ni mogoče obravnavati, ne da bi se podrobneje lotili utemeljitelja te metode, Hegla, in njegovega odnosa do Marxa. Marxovega svarila, da s Heglom ne bi ravnali kot z »mrtvim psom«, pa ni upoštevalo celo veliko dobrih markistov. (Tudi prizadevanja Engelsa in Plehanova niso preveč zalegala.) Pri tem Marx večkrat ostro poudarja to nevarnost. Tako piše npr. o Dietzgenu: »Ima pač smolo, da ravno Hegla *ni* študiral« (pismo Engelsu, 7. 11. 1868). V nekem drugem pismu pa piše: »Gospodje v Nemčiji . . . mislijo, da je Heglova dialektika ‚mrtev pes‘. Glede tega ima Feuerbach veliko na svoji vesti.« Marx poudarja (14. 1. 1858), da mu je bilo ponovno prelistanje Heglove *Logike* »v veliko pomoč« pri metodi obdelave kritike politične ekonomije. Vendar tu ne gre za filološko stran Marxovega odnosa do Hegla; ne gre za to, kaj je Marx mislil o pomenu Heglove dialektike za svojo metodo, temveč za to, kaj ta metoda *stvarno* pomeni za marksizem. Te izjave, ki bi jih lahko poljubno pomnožili, smo navedli le zato, ker je znano mesto iz predgovora h *Kapitalu*, kjer je Marx nazadnje javno opredelil svoj odnos do Hegla, velikokrat prispevalo k temu, da so stvarni pomen tega odnosa do Hegla podcenjevali celo sami marksisti. Pri tem ne mislim na stvarno označitev razmerja, s katero se popolnoma strinjam in ki sem jo na teh straneh poskušal *metodološko konkretizirati*. Mislim izključno na besedo o »koketiranju« s »Heglovim načinom izražanja«. Ta je velikokrat zavajala, tako da so pri Marxu obravnavali dialektiko kot površinski stilistični dodatek, ki bi ga bilo treba — v prid »znanstvenosti« — kar najbolj odločno zbrisati iz metode historičnega materializma. Tako da so celo sicer vestni raziskovalci, kakršen je, denimo, g. profesor Vorländer, natančno ugotovili, da je Marx, po njihovem mnenju, vendarle »koketiral« s heglovskimi pojmi »pravzaprav samo na dveh mestih« in potem še na nekem »tretjem mestu«, ne da bi opazili, da cela vrsta *nenehno uporabljanih odločilnih kategorij metode* izvira neposredno iz Heglove *Logike*. Če pa so lahko *prezrli* celo heglovski izvor in stvarno-metodološki pomen razlikovanja, ki je za Marxa tako temeljno, kot je, denimo, razlikovanje med neposrednostjo in posredovanjem, potem smo, žal, še danes upravičeni reči, da Hegla (čeprav je spet postal »primeren za univerzo«, da, čeprav je celo skorajda prišel v modo) še vedno obravnavajo kot »mrtvega psa«. Kaj bi namreč g. prof. Vorländer dejal za zgodovinarja filozofije, ki *ne bi opazil* pri še tako izvirnem in kritičnem nadaljevalcu kantovske metode, da izvira, vzemimo, »sintetična enotnost apercipcije« iz *Kritike čistega uma*?

Pisec teh strani bi rad pretrgal s takšnimi pojmovanji. Verjame, da se je danes glede tega tudi *praktično* pomembno vrniti k tradiciji Engelsove interpretacije Marxa, ki je v »nemškem delavskem gibanju« videl »dediča nemške klasične filozofije«, in k interpretaciji Plehanova; da bi morali vsi dobri marksisti ustanoviti — kot je dejal Lenin — »neke vrste društvo materialističnih prijateljev heglavske dialektike«.

A danes je pri Heglu položaj ravno nasproten kot pri samem Marxu. Če je treba sistem in metodo pri Marxu razumeti v njuni soodvisni enotnosti — *tako kot sta nam dana* — in to *enotnost ohraniti*, je pri Heglu, narobe, naloga: razločiti mnogotero križajoče se in med seboj deloma ostro nasprotujoče si težnje, da bi to, kar je v Heglovem mišljenju *metodološko plodno*, *rešili kot živo duhovno moč za sedanjost*. Ta plodnost in moč sta večji, kakor menijo mnogi. In zdi se mi, da bosta plodnost in moč toliko bolj opazni, kolikor odločneje

smo sposobni konkretizirati to vprašanje, za kar je seveda (sramota je, da moramo to reči, toda povedati je vendarle treba) neogibno poznavanje Heglovih spisov. Seveda: ne več v obliki zaprtega sistema. Heglov sistem, kolikor je dan za nas, je historično dejstvo. In celo pri tem bi bila, po mojem mnenju, zares prodorna kritika prisiljena ugotoviti, da tu ne gre za notranje resnično enoten sistem, pač pa za več sistemov, vstavljenih drug v drugega. (Protislovja metode med *Fenomenologijo* in samim sistemom so le zgled teh odklonov.) Če naj torej s Heglom ne ravnamo več kot z »mrtvim psom«, je treba razbiti — mrtvo — arhitekturo historično danega sistema, da lahko znova postanejo dejavne in žive še vedno zelo aktualne tendence njegovega mišljenja.

Splošno znano je, da se je Marx sam ukvarjal z mislijo napisati dialektiko. »Pravilni zakoni dialektike,« je pisal Dietzgen, »so vsebovani že v Heglu; seveda v mistični obliki. To obliko je treba odvreči.« Na teh straneh si — tega nam, upajmo, ni treba še posebej poudarjati — niti za hip ne lastimo pravice, da ponudimo, čeprav le oris takšne dialektike. Pač pa je naš namen spodbuditi *razpravo v tej smeri*; da to vprašanje — metodično — spet pride na dnevni red. Zato smo izrabili vsako priložnost, da bi opozorili na te metodološke pove-zave, da bi kar se da konkretno pokazali tako točke, na katerih so postale kategorije Heglove metode odločilne za historični materializem, kakor tudi tiste, 11 kjer se Heglove in Marxove poti ostro ločujejo — vse to zato, da bi dali snov in — kolikor mogoče — nakazali smer za *razpravo o tem vprašanju*, ki je več kot nujna. Ta namen je deloma opredelil izčrpno obravnavo klasične filozofije v drugem razdelku članka o postvarenju. (Toda samo deloma. Prav tako se mi je zdelo tudi nujno, da se enkrat proučijo protislovja meščanskega mišljenja tam, kjer je to mišljenje doseglo filozofsko najvišji izraz.)

Naših izpeljav se drži neogibna pomanjkljivost, da odpovejo pred — upravičeno — zahtevo po znanstveni popolnosti in sistematičnosti, ne da bi zato dale nadomestilo v obliki poljudnosti. Te pomanjkljivosti se popolnoma zavedam. Prikaz nastanka in namena teh člankov naj ne bi rabil toliko kot opravičilo, ampak prej kot spodbuda k temu, kar je njihov resnični namen: narediti vprašanje dialektične metode — kot živo in aktualno vprašanje — za predmet razprave. Če so ti sestavki začetek ali celo tudi le povod za zares plodno razpravo o dialektični metodi, za razpravo, ki bo spet pripeljala do splošnega ovedenja bistva metode, potem so popolnoma izpolnili svojo nalogo.

Ko omenjamo takšne pomanjkljivosti, naj — v dialektiki neveščega — bralca opozorimo samo še na neko, vsekakor neogibno težavo, ki je v bistvu dialektične metode: na vprašanje pojmovnih določitev in terminologije. K bistvu dialektične metode sodi, da se v njej odpravijo pojmi, ki so v svoji abstraktni enotnosti napačni. Ta proces odprave pa hkrati stori, da kljub temu nujno nenehno operiramo s temi — enostranimi, abstraktnimi in napačnimi — pojmi; da pojmi ne dosežejo svojega pravega pomena z definicijo, pač pa raje z metodološko funkcijo, ki jo kot odpravljeni momenti dobijo v totalnosti. Ta pomenska premena pa je v dialektiki, ki jo je popravil Marx, še manj dostopna 12 terminološki utrditvi kot v sami heglovski dialektiki. Če so namreč pojmi samo miselne upodobе zgodovinskih dejanskosti, tedaj sodi njihova — enostrana, abstraktna in napačna — upodoba kot moment resnične enotnosti prav k tej resnični enotnosti sami. Heglova izvajanja o tej terminološki težavi v predgovoru *Fenomenologije* so torej še pravilnejša, kakor tam misli sam Hegel, ko pravi: »Tako kot je izraz *enotnosti* subjekta in objekta, končnega in neskončnega, biti in mišljenja itn. ponesrečen, kolikor pomenita objekt in subjekt itn.

tisto, kar sta *zunaj svoje enotnosti*, kolikor torej v enotnosti nista mišljena kot tisto, kar pove njun izraz: prav tako napačno ni več kot napačno moment resnice.« V čistem uzgodovinenju dialektike postane ta ugotovitev še enkrat dialektična: »napačno« je hkrati kot »napačno« in kot »nenapačno« moment »resničnega«. Če torej poklicni »premagovalci Marxa« govorijo v zvezi z Marxom o »pomanjkanju pojmovne ostrine«, o golih »podobah« namesto »definicijah« itn., tedaj so podobno brezupni kot Schopenhauerjeva »kritika Hegla«, poskus, da bi Heglu dokazali »logične spodrsaljaje«: popolno nesposobnost doumeti že samo abecedo dialektične metode. V tej nesposobnosti pa dosledni dialektik ne bo videl toliko nasprotja med različnimi znanstvenimi metodami, ampak prej *družbeni fenomen*, ki ga je, kolikor ga je kot družbenozgodovinski fenomen doumel, hkrati dialektično ovrgel in odpravil.

Dunaj, božič 1922.

